

PETR ŽÁKOVSKÝ et al.

Hrad Hluboký na Olomoucku

Proměny panského sídla
od biskupské rezidence
po opěrný bod husitů

Hrad Hluboký na Olomoucku

Proměny panského sídla od biskupské rezidence
po opěrný bod husitů

Petr Žákovský et al.

Kniha byla vydána s finanční podporou Akademie věd České republiky.

Kniha vznikla s Institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace
RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Kapitola D. Janiše byla zpracována v rámci projektu reg. č. SGS04/FF/2024 Role elit ve středověkých českých zemích na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

Publikace využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Autor: Petr Žákovský et al.

Recenzenti:
Mgr. Milan Sýkora
JUDr. Jiří Varhaník

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Brno 2024

© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.; Patrick Bárta, Miroslav Dejmal, Lukáš Hlubek, Jiří Hošek, Dalibor Janiš, Michaela Přišťáková, Zdeněk Schenk, Petr Žákovský

ISBN 978-80-7524-087-3 (print)
ISBN 978-80-7524-088-0 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2024-03

ISSN 1804-1345

Obsah

1. Úvod	9
Dalibor Janiš	
2. Hrad Hluboký v písemných pramenech	11
2.1 Historiografie a pramenná základna	11
2.2 Založení hradu	12
2.3 Hluboký jako zeměpanský hrad	13
2.4 Hluboký v rukou pánů z Kravař	14
2.5 Hrad Hluboký jako opora husitské strany	16
2.6 Poslední vlastníci hlubockého panství	18
Lukáš Hlubek	
3. Historie archeologického poznávání hradu	23
Miroslav Dejmal – Michaela Prišťáková	
4. Terénní relikty hradu	27
4.1 Lokalizace	27
4.2 Dokumentace lokality	27
4.3 Popis lokality	28
4.3.1 Hradní jádro	28
4.3.2 Svah	31
4.3.3 Předhradí	32
4.3.4 Předpolí	33
4.4 Pokus o rekonstrukci vzhledu areálu	33
4.4.1 Jádro	33
4.4.2 Svah	35
4.4.3 Předhradí	35
4.5 Pokus o zhodnocení podoby hradu v dobovém kontextu	37
5. Hmotná kultura hradu Hlubokého	41
Lukáš Hlubek	
5.1 Keramika a nálezy z organických hmot	41
5.1.1 Stolní a kuchyňská keramika	41
5.1.2 Technická, kamnářská a stavební keramika z hradu Hlubokého	51
5.1.3 Vyřezaný parohový váleček	53
Petr Žákovský – Jiří Hošek – Patrick Bárta – Zdeněk Schenk	
5.2 Kovové artefakty	54
5.2.1 Militaria	55
5.2.2 Výstroj koně a jezdce a součásti vozu	98
5.2.3 Řemeslnické a zemědělské nástroje	107
5.2.4 Předměty osobní výbavy a součásti oděvu	112
5.2.5 Stavební vybavení a předměty nejasné funkce	125
5.2.6 Numismatické nálezy	136
6. Závěr	139
Summary	149
List of figures, tables and graphs	159
Literatura a prameny	163
Seznam autorů	185

1. Úvod

Hrad Hluboký, situovaný na skalnatém výběžku na pravém břehu říčky Bystřice v katastrálním území Hlubočky na Olomoucku (obr. 1), kterému byla ve starší vlastivědné literatuře věnována velká pozornost, zejména kvůli obtížím s jeho přesnou lokalizací, není z archeologického hlediska příliš probádanou lokalitou. Dosud z něj byla známa jen nepočetná kolekce keramických a kovových artefaktů z povrchových sběrů, jež k poznání hradu samy o sobě příliš nepříspěly. Během provádění soupisu středověkých a raně novověkých militarií ze sbírek paměťových institucí i soukromých sbírek z území České republiky se nám však podařilo objevit řadu dosud neznámých předmětů, které v mnoha případech představují důležitý příspěvek k poznání hmotné kultury přelomu 14. a 15. století. Z různých zdrojů jsme navíc měli informace o soustavných nelegálních aktivitách, které v hradních ruinách probíhaly v posledních třech desetiletích, což se nám potvrdilo i při první návštěvě hradního areálu na jaře roku 2010. Na pařezech či kamenech jsme nacházeli odložené zlomky kovových artefaktů zanechaných zde nelegálními hledači, kteří je považovali za bezcenný kovový odpad. Je příznačné, že z jednoho takového plechového střepu se při podrobném průzkumu vyklubalo torzo rané plátové ochrany trupu či zad, kterých máme i v celoevropském kontextu evidováno jen poskromnu.

To byl jeden z podnětů, jenž vyvolal náš systematický zájem o tuto hradní lokalitu. Z důvodu častých návštěv nelegálních hledačů na místě, a tím i ztrátou předmětů a informací s nimi spojených, probíhala v letech 2011 až 2023 v okolí zříceniny hradu preventivní povrchová a detektorová prospekce archeologů Lukáše Hlubka z Vlastivědného muzea v Olomouci, Petra Žákovského z Archeologického

ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., a Zdeňka Schenka z Muzea Komenského v Přerově, p. o., za účasti spolupracovníků Muzea Komenského v Přerově zapojených do projektu Preventivní archeologie podpořeného Olomouckým krajem. Na záchraně kovových předmětů na lokalitě se výrazně podíleli Zbyněk Brázda, Lubomír Dokoupil, Miroslav Komínek, Tomáš Kulíšek, Luděk Vávra, Ondřej Vénos a Erik Vilimec.

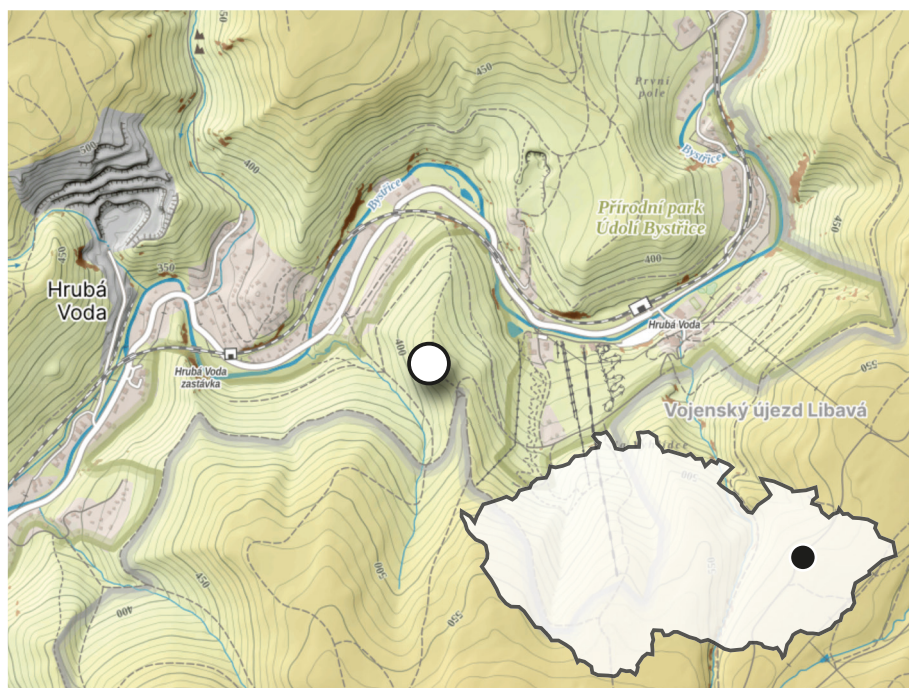
Detektorový průzkum byl proveden převážně v těžko přístupných partiích severozápadního prudkého svahu pod hradním jádrem. Zde se nachází kamenný splaz tvořený kromě drobné kamenné suti velkými kamennými bloky oderodovanými a přemístěnými desítky metrů od paty skalního masívu do údolí k pravému břehu bezejmenné vodoteče, levostrannému přítoku říčky Bystřice. Prospekce probíhala rovněž na opačné straně hradního areálu v mírnějším svahu pod východním obvodovým valem, který je místy rovněž pokryt polem velkých bloků kamene. Během prospekce byly zachráněny desítky kovových, převážně železných předmětů. Tuto kolekci obohatily v rámci dalšího studia předměty pocházejícími z hradu, které zde byly nalézány od počátku 20. století a jsou dnes uloženy ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci. Do komplexního zpracování jsme zahrnuli také artefakty z několika soukromých sbírek, které nám byly zpřístupněny a o jejichž předání do příslušné instituce se intenzivně jedná. V rámci textu jsou u jednotlivých artefaktů uvedena místa nynějšího uložení. U většiny předmětů však tato informace chybí – jedná se o předměty získané v rámci preventivní detektorové prospekce, které byly konzervovány a analyzovány v laboratořích Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., a teprve budou předány do sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci.

Z důvodů různého způsobu získání v knize analyzovaných artefaktů jsme rezignovali na grafické znázornění jejich prostorové distribuce v rámci areálu hradu. Ta totiž byla výrazně negativně ovlivněna řadou faktorů a byla by tak do značné míry zavádějící. U značného počtu těchto předmětů navíc postrádáme údaje o bližším místě jejich nálezů, a nakonec i provedená preventivní detektorová prospekce byla omezena jen na určité partie hradního areálu, nehledě na fakt, že předpolí hradu je dnes zničeno vybudováním lesní komunikace.

Oproti tomu bylo vytvořeno nové podrobné geodetické zaměření lokality, přičemž dokumentace se mimo jiné účastnili pracovníci Archaia Brno z. ú. a Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Miroslav Dejmal a Michaela Prištková, včetně studentů v rámci praktické výuky. Studenti se podíleli hlavně na vzniku digitálního modelu reliéfu. Všem, kteří se dokumentace hradu zúčastnili, patří naše poděkování. Z geodetického zaměření pozůstatků hradu a terénní prospekce pak vychází i nový popis celého areálu.

Stranou pochopitelně nezůstalo ani nové podrobné studium písemných pramenů vztahujících se k této hradní lokalitě, kterého se ujal Dalibor Janiš a jenž přineslo zcela zásadní poznatky o osudech hradu během jeho krátkého života.

Přestože není v archeologické literatuře obvyklé vydávat monografii o lokalitě či objektu, na kterém prozatím neproběhl zásadnější a rozsáhlejší podpovrchový archeologický průzkum, domníváme se, že dosud nashromážděné penzum informací si samostatnou publikaci plně zaslouží. Cílem předkládané publikace je, i přes všechny výše zmíněné limity, rozšíření našeho poznání nejen vrcholně středověké hmotné kultury a složité problematiky její sociální interpretace, ale i historie této části Moravy zejména v neklidné a dramatické době společensko-politické krize v prvních dekádách 15. století, v jejímž důsledku zanikla i studovaná hradní stavba.

Obr. 1. Lokalizace hradu Hlubokého (mapový podklad ©ČÚZK).

5.2.1 Militaria

Součásti středověké výzbroje a výstroje zaujmají v kolekci kovových artefaktů z hradu Hlubokého podstatnou část, což jednoznačně koresponduje s pohnutými osudy hradního areálu v závěru jeho existence, přičemž řada těchto nálezů byla nejspíše přímým svědkem jeho dobývání v roce 1426. Tak jako na jiných opevněných sídlech po celé Evropě, i na Hlubokém mezi nimi dominuje střelivo ke střelným zbraním, ale celková škála zbrojní výbavy je zde mnohem širší. Právě výskyt nálezů militarií v hradních areálech velmi často bývá v archeologické literatuře spojován se skupinou tzv. barometrických artefaktů, které mají naznačovat přítomnost příslušníků elit na daných lokalitách. V řadě případů se opravdu může jednat o statusové symboly, ale nemůžeme tuto možnost přeceňovat a mechanicky ji vztahovat na nálezy zbraní obecně. Situace se totiž v průběhu středověku, s ohledem na rozvoj výrobních technologií, především masivního zavádění mechanizace do výroby během 14. století, výrazně změnila. Právě mechanizace dovolila produkovat výrobky ve velkých sériích, a ty se tak postupně stávaly díky dramatickému poklesu výrobních, a tím pádem i pořizovacích nákladů, dostupnější napříč celým společenským spektrem. Bez nadsázky lze říci, že celá řada do té doby elitních artefaktů se během 14. století stávala spotřebním zbožím. S obecnou dostupností těchto předmětů pak šlo ruku v ruce i postupné vyprazdňování jejich případných symbolických významů. Lze to výmluvně demonstrovat na příkladu jednoho z nejelitnějších předmětů středověku, kterým byl bezpochyby meč. Do 14. století byla tato zbraň jistě vnímána celou společností jako výlučná záležitost tehdejších elit. To se ale rázem změnilo se zavedením mechanizace do výroby jejich čepelí, která dovolila významně zkrátit dobu výroby a dovolila tak výrobcům produkovat kvalitní čepele v mnohem větších počtech, což vedlo k výraznému snížení jejich ceny. Je charakteristické, že ve výrobních centrech typu bavorského Pasingu doznala tato masová výroba takových rozměrů, že musela být částečně představenými města i cechů regulována. Meč se tak v průběhu 14. století stal všeobecně rozšířenou zbraní, která přestala být většinou tehdejších obyvatel vnímána jako něco exkluzivního a výjimečného. Za statusový symbol byl meč ve 14. až 16. století považován již jen v určitých aspektech konzervativně a stereotypně smýšlejícími příslušníky politických a intelektuálních elit (srov. Hošek, Košta, Žákovský 2021, 419–444). Nalezneme-li tedy pozůstatky meče z daného časového úseku, a to nejen v areálu panského sídla, nemůžeme jej automaticky spojovat s vyšším sociálním prostředím.

5.2.1.1 Meč

Touto optikou musíme nahlížet i na torzo meče, které bylo nalezeno v rámci preventivní detektorové prospekce na úpatí jižního svahu nad přístupovou cestou k hradu (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 105–106, ID No 58). Jedná se o masivní hlavici meče o délce 48 mm, šířce 57 mm a tloušťce 26–37 mm. Její hmotnost dosahuje 415 g a původně tak mohla tvořit až jednu třetinu celkové hmotnosti zbraně. Hlavice má oválný tvar s výrazně zkosenými, místy až mírně konkávními bočními stěnami. Vznikly tak dva nevýrazně ohraničené centrální disky. Spodní i svrchní stěna hlavice je formována do roviny. Hlavici prochází obdélný otvor, který se směrem ke svrchní ploše parabolicky zužuje (obr. 21).

Na základě morfologických znaků lze celkem jednoznačně předmětný artefakt klasifikovat jako hlavici typu I, které se objevují na mečích zejména od poloviny 13. století (Oakeshott 1964, 96), byť na základě některých severských nálezů lze uvažovat o jejich výskytu již v průběhu 12. století a možná i dříve (např. Leppäaho 1964, 58, 60, Taf. 27, 28; Oakeshott 1964, 96; 2002, 37; Moilanen 2017, 23, Fig. 16:2). Daný typ hlavic patří obecně k jedněm z nejrozšířenějších typů mečových hlavic vůbec, přičemž jejich náhodné nálezy se jen stěží blíže datují, neboť jejich obliba při konstrukci krátkých i dlouhých mečů přetrvávala až do poloviny 15. století.

Obr. 21. Hlavice dlouhého meče z přelomu 14. a 15. století z hradu Hlubokého (foto P. Žákovský).

S obdobnými hlavicemi se navíc poměrně hojně setkáváme na mečích pocházejících z oblasti takřka celé Evropy (např. Oakeshott 1964, 96; Aleksic 2007, 49–51). Tento fakt je zcela v souladu i se stavem českého sbírkového fondu, v němž bylo prozatím identifikováno na 20 exemplářů hlavic daného typu (Hošek, Košta, Žákovský 2021, 364–365). Většinu z nich představují prosté nezdobené exempláře, jež dosahují délky kolísající mezi 41 až 57 mm, přičemž u zhruba poloviny z nich se setkáváme s délkou mezi 44–50 mm. Jejich maximální šíře se pohybuje mezi 45–63 mm a opět zhruba polovina z nich dosahuje své maximální šíře v rozmezí od 45 do 51 mm. Jedná se tedy většinou opravdu o kruhové, maximálně mírně oválné hlavice. Větší rozdíly mezi nimi nalézáme především při měření jejich maximálních tloušťek v oblasti spodní hrany centrálního disku. Zde se pohybujeme ve značném rozpětí od 17 do 48 mm, přičemž zhruba u poloviny exemplářů se setkáváme s tloušťkou kolísající mezi 30–35 mm. Hmotnost hlavic daného typu pak mohla být zaznamenána z pochopitelných důvodů pouze u jejich soliterních nálezů. Tak hlavice pocházející z areálu zaniklé vsi Rohoteř u Mackovic na Jihlavsku dosahuje hmotnosti 248 g (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 233–234, ID No 212), hlavice nalezená u obřanského hradu má hmotnost 335 g (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 191–192, ID No 159) a dvě blíže nelokalizované hlavice ze sbírek Národního muzea v Praze pak dosahují hmotnosti 306 g, respektive 268 g (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 351–352, ID No 378, 353–354, ID No 381). Nejvyšší hmotnost byla naměřena u soliterní hlavice, nalezené v roce 1905 v korytě řeky Vltavy a jež je dnes uložena ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 215–216, ID No 191). Tento exemplář s hmotností až 582 g se však svým výrazně oválným tělem pohybuje někde mezi typy I, H, respektive H₁. Zdá se, že tyto značné hmotnostní rozdíly napovídají, zda byla konkrétní hlavice využita při konstrukci dlouhého či krátkého meče. Za dnešního stavu poznání však nejsme schopni jednoznačně stanovit, kde mezi těmito dvěma druhy leží hranice. Čistě hypoteticky bychom ji mohli hledat někde mezi 350–400 g. Pokud by byl tento předpoklad správný, mohli bychom hlavici z hradu Hlubokého, s hmotností dosahující 415 g, považovat za pozůstatek dlouhého meče.

Je zajímavé, že na analyzovaném materiálu pocházejícím z území České republiky se hlavice typu I uplatnily především při konstrukci krátkých mečů, které lze obecně datovat do druhé poloviny 13. až první poloviny 14. století. Stačí zmínit například dobře datovatelné torzo krátkého meče, jež bylo

nalezeno v roce 1870 v hrobce rakouského a švábského vévody Rudolfa II. Habsburského, který zemřel v roce 1290 (Durdík, Pertl 1996; Hošek, Košta, Žákovský 2019, 222–223, ID No 197). Do přelomu 13. a 14. století je pak datován nález torza krátkého meče s pochvou, jehož čepel nese unikátní výzdobu inkrustovanou cínem. Zbraň byla nalezena v roce 1990 při archeologickém výzkumu Zdenky Himmelové a Rudolfa Procházky v zásypu odpadní jímky v areálu tzv. Velkého Špalíčku v centru města Brna. Centrální disky hlavice tohoto meče jsou zdobeny pětící kruhových vybíjených bodů (Himmelová, Ptáčková, Ustohal 1993; Ptáčková, Himmelová, Ustohal 1994; Ustohal, Ptáčková 2001; Mazáčková, Vachůt 2013; Žákovský, Hošek, Sedláčková 2013, 254, obr. 38; Hošek, Košta, Žákovský 2019, 72–73, ID No 15; 2021, 345, Fig. 124:a). Na přelom 13. a 14. století je datováno rovněž torzo krátkého meče, které bylo nalezeno v roce 1994 při archeologickém výzkumu západní části suterénu pod jižním křídlem tzv. perňštejnského paláce hradu Kunětická Hora (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 133–134, ID No 93). Velice podobné torzo krátkého meče, zdobené po obou stranách čepele rozměrnými stylizovanými figurami ryb, bylo nalezeno v korytě říčky Branná v nevelké vzdálenosti od hradu Kolštejna (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 70, ID No 12). Do stejné doby lze klást i výrobu krátkého meče, který byl údajně nalezen v místě nynějších lázní v Boskovicích (Žákovský, Hošek, Sedláčková 2013, 250–255; Hošek, Košta, Žákovský 2019, 68, ID No 9). Do první poloviny 14. století lze datovat blíže nelokalizovaný krátký meč ze sbírek Muzea města Brna (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 279, ID No 274). Za pozornost stojí také krátký meč ze sbírek Muzea hlavního města Prahy, který byl pravděpodobně vytažen z koryta řeky Vltavy. Jeho okrouhlá hlavice, respektive oba centrální disky hlavice, jsou zdobeny bohatou rytou a tauzovanou výzdobou v podobě osmihrotého kříže v kruhu a blíže neidentifikovaného symbolu dvou vstřícných oblouků, z nichž vyrůstá rovnoramenný kříž (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 339–340, ID No 361, Pl. XI:a; 2021, 345–346, Fig. 125:a).

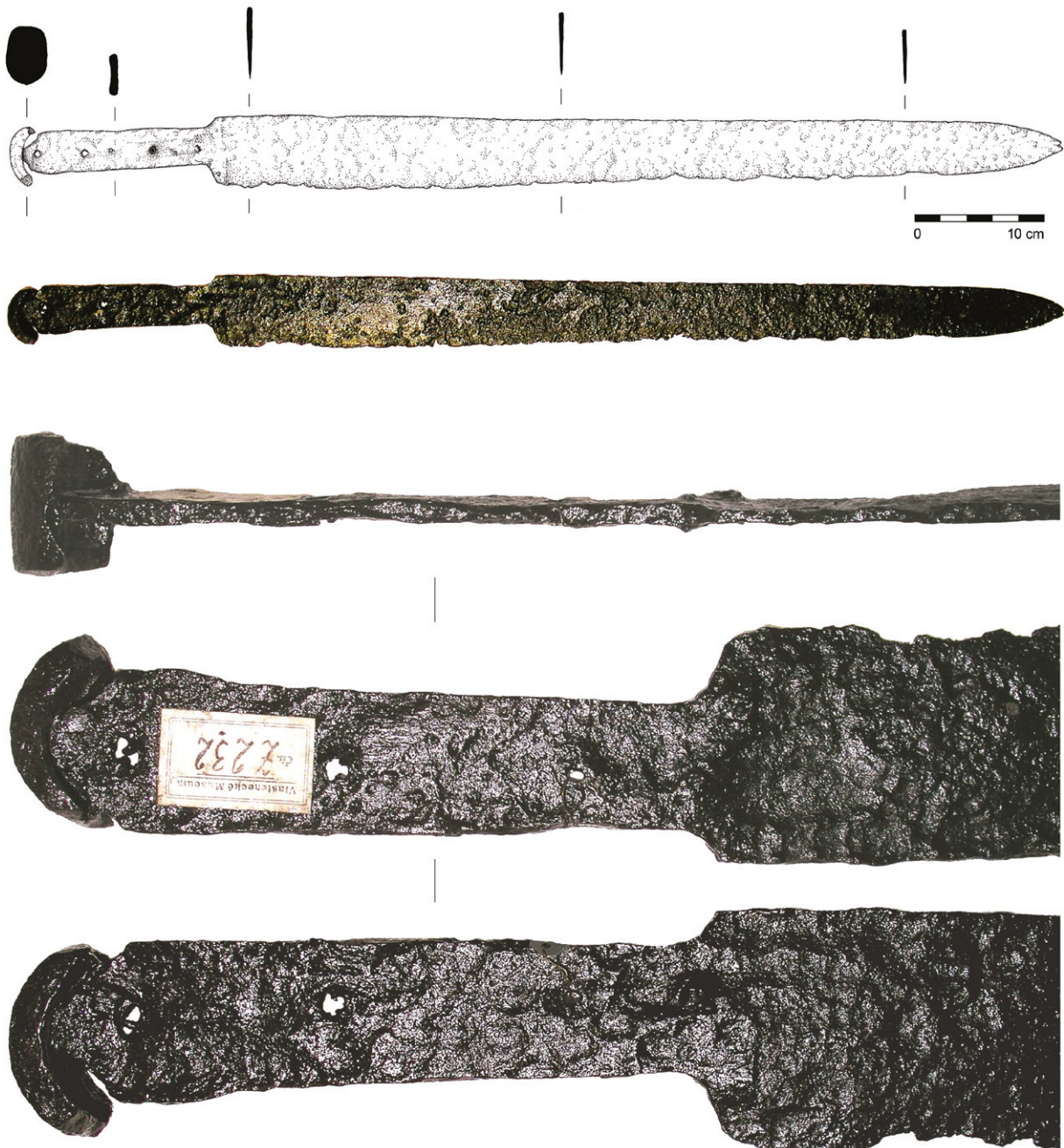
Dlouhé meče, při jejichž konstrukci byly využity hlavice typu I, známe z našeho území prozatím pouze z Chrudimi (Durdík 1983, 7, 15, tab. III, obr. 4, 5; Hošek, Košta, Žákovský 2019, 93, ID No 40) a dva nelokalizované exempláře ze sbírek Národního muzea v Praze (Hošek, Košta, Žákovský 2019, 346, ID No 370 a 354–355, ID No 383). Všechny tyto dlouhé meče lze na základě jejich morfologických znaků datovat do 14. století.

Lze tedy shrnout, že železnou hlavici nalezenou v areálu hradu Hlubokého můžeme s ohledem na její masivnost a hmotnost pravděpodobně považovat za původní součást dlouhého meče, tedy zbraně, která byla v průběhu 14. století vyráběna ve velkých sériích a meč se tak v této době stal běžnou součástí výzbroje příslušníků všech tehdejších sociálních vrstev.

5.2.1.2 Tesáky

V areálu hradu či jeho nejbližším okolí bylo v průběhu času nalezeno rovněž několik zlomků jednosečných zbraní či jejich komponent, které lze jednoznačně klasifikovat jako torza tesáků. Tesáky, které se poprvé objevují ve svých krátkých nožovitých formách nejpozději v druhé polovině 13. století,

Obr. 22. Jednoruční tesák nalezený na katastru Hrubé Vody, s největší pravděpodobností v blízkosti hradu Hluboký, přelom 14. a 15. století. Vlastivědné muzeum v Olomouci, inv. č. V 656; Z 232 (kresba a foto P. Žákovský).

Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 79
ISSN 1804-1345

Hrad Hluboký na Olomoucku

Proměny panského sídla od biskupské rezidence
po opěrný bod husitů

Petr Žákovský et al.

Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy
Redakce: Martina Kudlíková

Technická redakce: Hedvika Břínková, Markéta Kamenská
Jazykové korektury: Alexandr Průša
Překlad: David J. Gaul
Obálka: Milan Filip
Sazba: Milan Filip
Tisk: Tiskárna Helbich, a.s., Valchařská 36, 614 00 Brno
První vydání
Vydavatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 19, 602 00 Brno, www.arub.cz

Brno 2024

ISBN 978-80-7524-087-3 (print)
ISBN 978-80-7524-088-0 (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2024-03